Summary:

Germanic Graves in Neředín
Marek Kalábek

On the northwest border of Olomouc there is a large multi–cultural archaeological site Neředín.Mýlina. The site is located on gentle northern and southern slopes of a natural amphitheatre turned towards the wold of the Morava River in an altitude between 240 – 260 m above sea level. The site has been under investigation since 1976. Besides 1800 settlement features dated to the Neolithic period, Bronze Age, Hallstatt and La Tčne period and Roman period, graves were also discovered whereof two date back to the Late Roman Period. Grave H1 is a skeleton grave of a female and grave H6 is a cremation burial. Poor equipment of grave H1 (an iron buckle, a ring and a stick) allows only rough dating to the end of the 4th century and the beginning of the 5th century. Cremation burial H6 contained a ceramic urn from the end of the Roman period. However, in the fill of the grave pit pottery dating to both the Early and Late Roman period was found. Furthermore, cinders were found determined as oak and apple tree cinders. The urn filling also contained – apart from the cremation burial – a glass bead. Finds of these graves document unique burial customs on the Germanic settlement.

Captions:

1.Olomouc–Neředín, Mýlina – The investigated area of the site marked on map M 1: 10 000.
2.Olomouc–Neředín, Mýlina – Location of the Germanic graves
3.Olomouc–Neředín, Mýlina – Grave H1 with grave goods.
4.Olomouc–Neředín, Mýlina – Grave H6 with grave goods

Výsledky archeologického výzkumu na Masarykově náměstí v Jeseníku.

Jakub Vrána

Záchranný archeologický výzkum (ZAV) se uskutečnil na Masarykově náměstí v Jeseníku, kde probíhala výměna potrubí nízkotlakého plynovodu. Výzkum byl ovšem zahájen až po faktickém narušení archeologických objektů, kdy na nastalou situaci a na ohrožení archeologických památek upozornil pracovníky AC Olomouc archeolog Vlastivědného muzea Jesenicka Mgr. Jiří Kubica.

Výzkum probíhal dle postupu výkopových prací, tj. nejprve byla vyhloubena část výkopu pro pokládku potrubí v délce cca 20–30 metrů a ta byla poté prozkoumána a zdokumentována odborným pracovníkem. Šířka sledovaného výkopu činila 0,50 metru a jeho hloubka – od dnešní úrovně povrchu náměstí – kolísala mezi 1,20 až 1,75 metru. Trasa nového výkopu plynového vedení vedla převážně v místech starého plynového potrubí určeného k výměně.

Záchranný výzkum byl prováděn v měsících červenci až říjnu roku 2004 po celé trase stavby, a to na stěnách výkopu ještě před zasypáním jeho sledované části. Pokud bylo zjištěno ve zkoumaném úseku narušení archeologických vrstev (kontextů), byla provedena kresebná i fotografická dokumentace a poté byly jednotlivé vrstvy ovzorkovány. V případě, že odborný pracovník nezjistil na stěnách výkopu porušení archeologických kontextů během výzkumu, stavba mohla pokračovat ihned. Tento postup výzkumu byl zvolen vzhledem k nutnosti neponechat otevřený výkop plynovodu déle, než je nezbytně potřebné kvůli bezpečnosti každodenního provozu na ploše náměstí. Výkop byl prováděn za pomoci těžké techniky a výkopek byl ihned odvážen. Po ukončení průzkumu každého úseku bylo položeno potrubí nízkotlakého plynovodu, poté byl výkop zasypán hrubým štěrkem a povrch výkopu dále upraven.

Zkoumaná plocha se nacházela na Masarykově náměstí a z části na přilehlých ulicích (obr. 1). Nadmořská výška jižní strany náměstí činí 435,40 m a směrem k severu povrch náměstí klesá. V době výzkumu pokrýval povrch náměstí asfaltový koberec. Pod ním se skrývaly vrstvy recentního původu, které sloužily k vyrovnání povrchu náměstí v minulosti (kontexty 102, 103, 104). Pouze na několika místech výkop porušil souvrství z období vrcholného středověku a novověku, které mělo maximální mocnost 0,40 metru (obr. 2-5). Intaktní podloží přírodního původu bylo během výzkumu rozpoznáno v několika podobách. Podloží měnilo podobu od vrstvy písku (kontext 117) po vrstvu písčitého štěrku s valouny, které dosahovaly velikosti až 0,20 metru (kontext 101). Obdobná vrstva valounů byla zjištěna během záchranného výzkumu v roce 1988 v místech domů č.p. 142 a 143

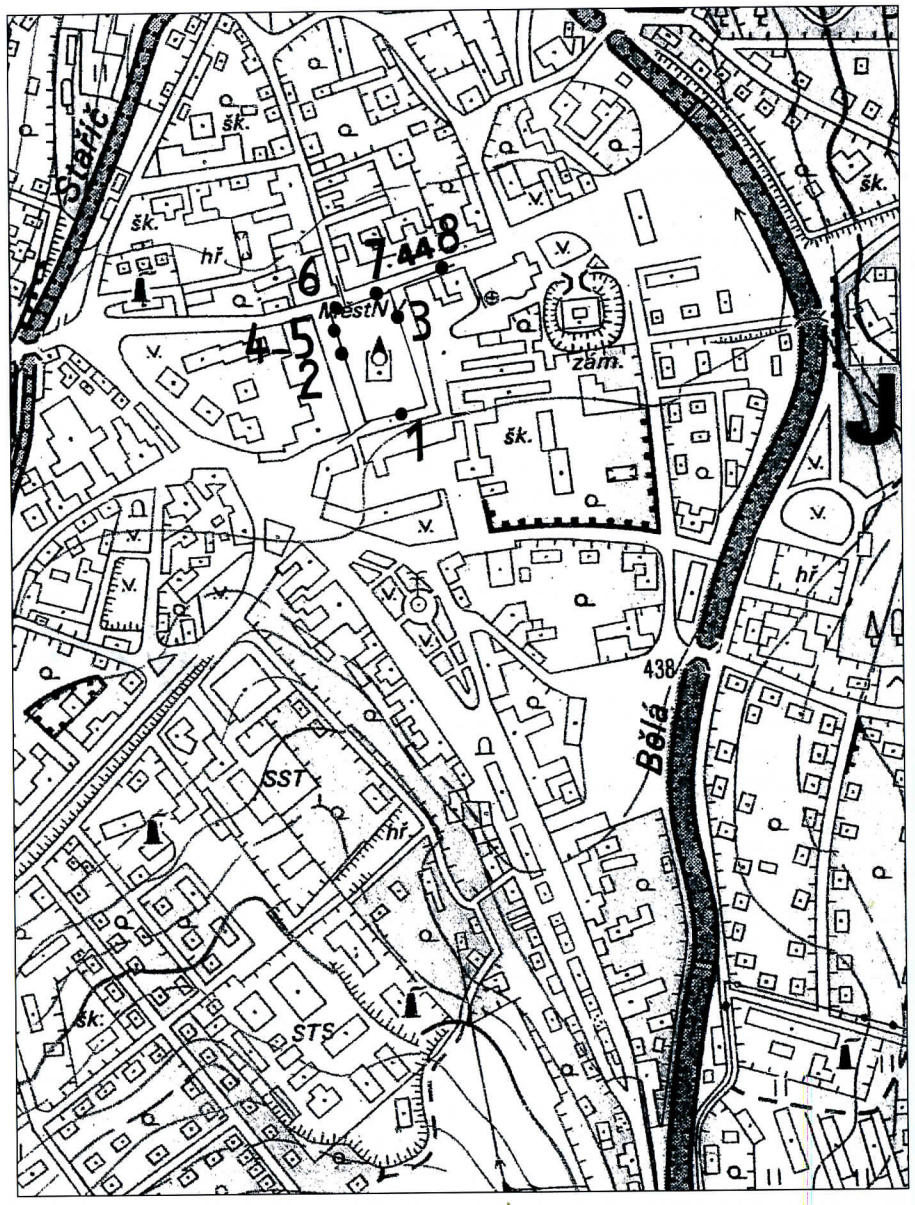

Obr. 1. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1–8. Plocha Masarykova náměstí s vyznačením míst nálezů a dokumentace zkoumaných vrstev. Výřez z mapy ZM 10, 14-22-24.

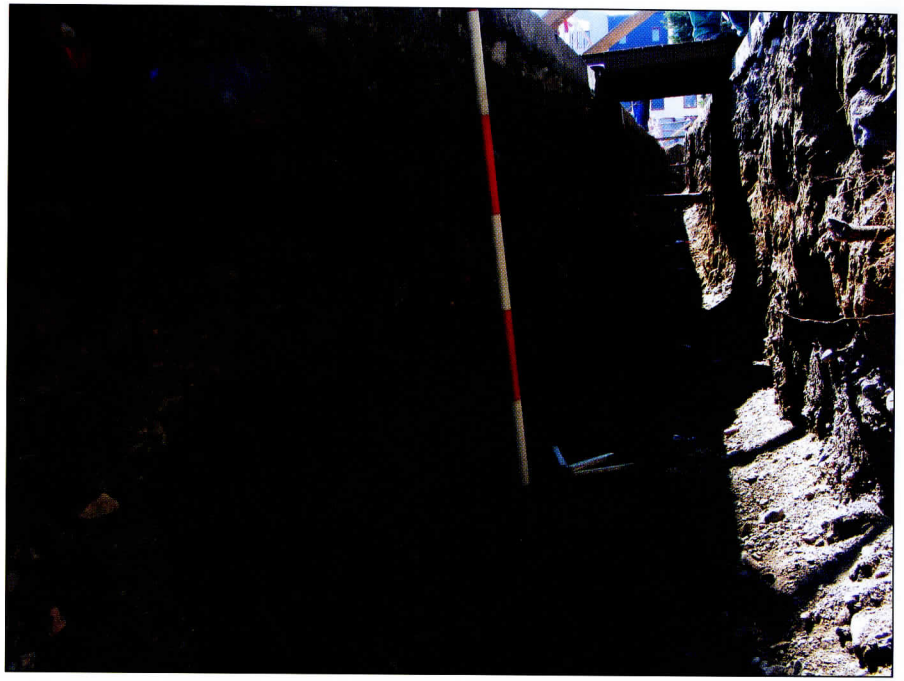

Foto 1. Jeseník, Masarykovo nám, 2004. Pohled na objekt 1 směrem od jeho severního okraje.

na jižní straně Masarykova náměstí, kde byly zkoumány relikty vrcholně středověkých objektů (BRACHTL–DOHNAL 1992, 119). Tehdy zjištěné vrstvy štěrku (podloží) nacházející se na náměstí odpovídají štěrku, který se objevuje v řece Bělé (BRACHTL–DOHNAL 1992, 123). Povodňové vrstvy pocházející z říčky Bělé byly zjištěny i při výzkumu vodní tvrze v Jeseníku v letech 1975–1976, ale tyto vrstvy se nacházely nad terénem ze 14.–15. století a jejich náplň tvořil pouze jemný písek (GOŠ 1978, 51). Patrně vlivem vrcholně středověké kolonizace v oblasti Jesenicka zde došlo ke změně vodního režimu.

První nález archeologicky zajímavé situace byl učiněn dne 23.7. v úrovni vyústění průchodu skrze dům na jižní straně náměstí (obr. 1.1). V těchto místech bylo zaznamenáno souvrství, v němž byla obsažena hnědočerná vrstva (kontext 107), která obsahovala množství mazanice, drobné čočky malty a uhlíků. Ve vrstvě byly i fragmenty strusky a samozřejmě i keramické zlomky, díky nimž bylo možno vrstvu datovat do období pozdního středověku a raného novověku (obr. 2.1).

Další nález archeologické situace, která si vyžádala dokumentaci, se vyskytl dne 20. 8. na východní straně náměstí v úrovni domu č. p. 12

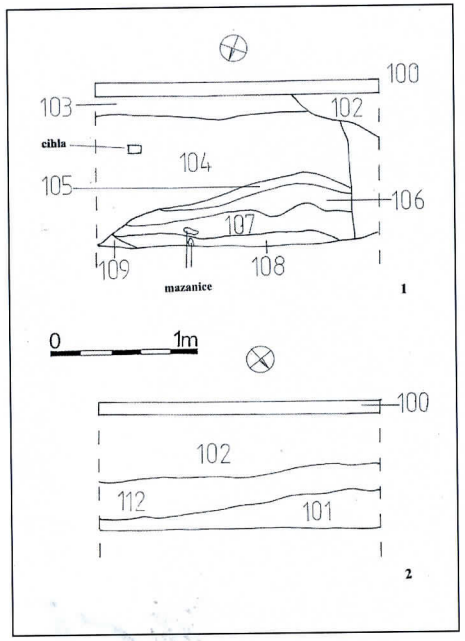

Obr. 2. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 23.7.2004.
2 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 8.9.2004.

(obr. 1. 3; 3). Zde byla zjištěna hnědá vrstva (kontext 110), jež obsahovala keramický materiál z období raného novověku. Stratigraficky pod ní se však nacházela vrstva písku (kontext 120) s uhlíky a pod ní byla prozkoumána jílovitá vrstva šedožluté barvy (kontext 119), jež obsahovala uhlíky a drobné čočky malty. Bohužel, při vzorkování nebyl získán z obou vrstev žádný datovací materiál.

Jediný nalezený zahloubený objekt byl prozkoumán 14. 9. a nacházel se na severozápadní straně náměstí (obr. 1.5). Objekt číslo 1 se nacházel stratigraficky pod hnědočernou vrstvou (kontext 113) s mazanicí a uhlíky, ve které se objevila kumulace velkých kamenů nad jižním koncem objektu 1 (obr. 4.1, foto 1). Keramické zlomky odkryté ve vrstvě jsou datovatelné s širším časovým rozptylem od pozdního středověku až po raný novověk. I v zásypu černohnědé barvy (kontext 114) objektu 1 byl zjištěn, mimo kameny a několika zlomků strusky, obdobně datovatelný keramický materiál, jako ve vrstvě stratigraficky nad ním. Zásyp objektu 1 byl tmavší a tím i vizuálně rozlišitelný od vrstvy stratigraficky nad ním. Objekt 1 se zahluboval do podloží a jeho hloubka byla 0,60 metru a zjištěný délkový (patrně šířka) rozměr byl 3,20 metru. Stěny výkopu (kontext 500) objektu byly pravidelné, kolmé, pouze na severní straně byla u vrchní stěny část šikmá. Dno výkopu bylo rovné a mírně se svažovalo od jihu k severu. Objekt 1 byl patrně reliktem konstrukce (budovy či sklepa), jež kolmo vystupovala před uliční čáru a zasahovala do náměstí. Ovšem, jak naznačuje keramická náplň zásypu objektu i vrstvy nad ním, stavba byla zbourána již v období raného novověku.

Zjištěná kumulace kamenů byla patrně část zděné konstrukce, jenž byla v minulosti destruována. Vzhledem k tomu, že ani v zásypu objektu 1 ani ve vrstvě nad ním nebyly zjištěny stopy po maltě, mohla být tato konstrukce vystavěna bez jejího použití. Neboť malta byla jinak zjištěna během výzkumu hojně ve formě drobných čoček i v jiných zkoumaných vrstvách (kontexty 107, 115, 119, 127), které zároveň měly shodnou keramickou náplň.

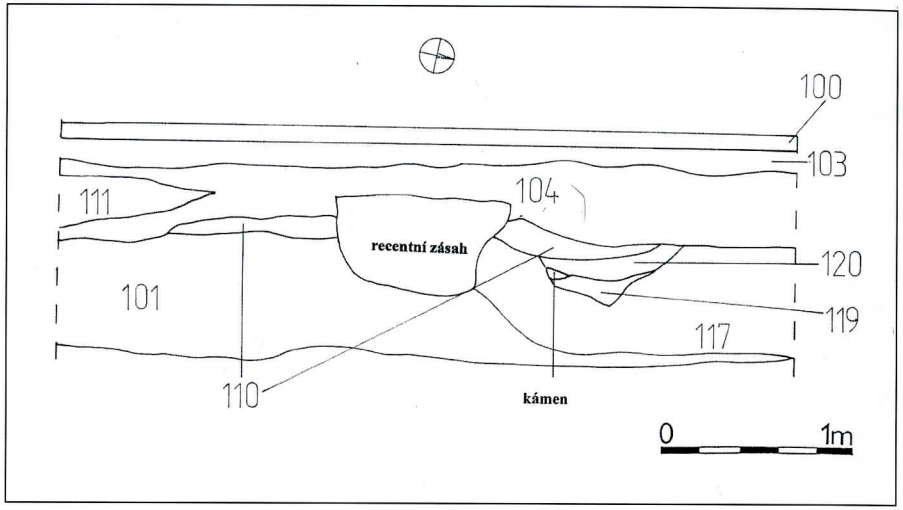

Obr. 3. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 20.8.2004.

Ve stejný den a v totožném úseku výkopu plynovodu, kde se nacházel objekt 1, jen o 10 metrů jižněji, bylo prozkoumáno několik vrstev (obr. 1.4, 4.2). Hnědošedá vrstva (kontext 115) obsahovala uhlíky, maltu, mazanici, drobné kaménky, čočky žlutého jílu a zlomky keramiky, které lze datovat do období pozdního středověku a raného novověku. Stratigraficky nad kontextem 115 se nacházela vrstva (kontext 121), jež se skládala pouze ze žlutobílého písku. Naopak stratigraficky pod kontextem 115 se nacházela hnědá hlinitá vrstva (kontext 122), ve které převažoval štěrk a drobné kaménky. V kontextech 121 a 122 nebyl zjištěn žádný archeologický materiál. Kontext 115 byl zjištěn také dne 16. 9. vedle severozápadního okraje náměstí poblíž nálezu stejné vrstvy ze dne 14. 9. (obr. 1.6; 5.1). Stratigraficky pod kontextem 115 se nacházela černá hlinitá vrstva (kontext 116), ve které se četně vyskytovaly drobky uhlíků i mazanice a mírně drobné kaménky. V kontextu 116 nebyl zjištěn žádný materiál, který by umožnil tuto vrstvu datovat.

K nejzajímavějším objevům patří nálezy vrstev (kontexty 112, 125), ve kterých převládá mazanice s uhlíky. Tyto vrstvy jsou patrně pozůstatkem dřevohlinitých staveb či jejich částí (např. hrázděná patra), jež se v minulosti vlivem požáru zřítily do zkoumaného prostoru. První zkoumaná vrstva (kontext 112) byla zdokumentována dne 8. 9. v malém úseku dvou metrů na severozápadní straně náměstí v úrovni domu č.p. 9 (obr. 1.2). Tato vrstva byla červenohnědé barvy a převažovaly v ní drobné zlomky mazanice a uhlíků (obr. 2.2). Při vzorkování červenohnědé vrstvy (kontext 112) byl

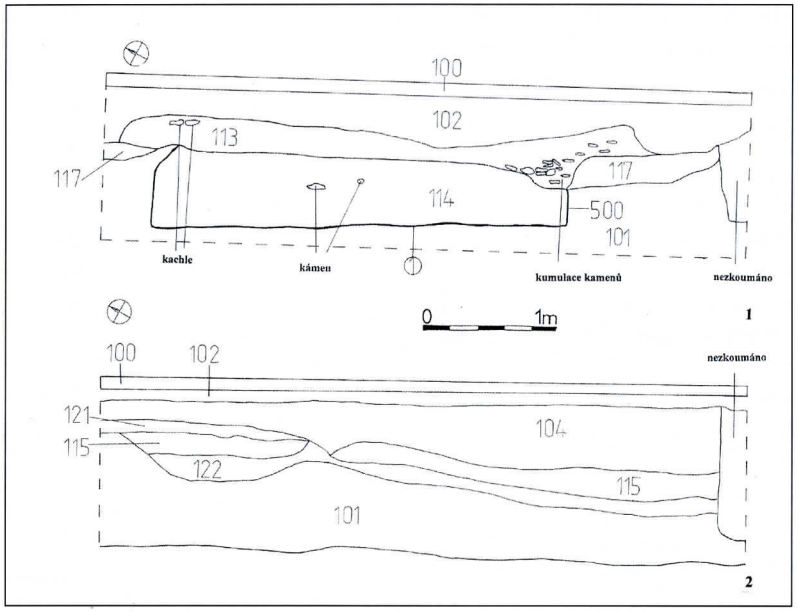

Obr. 4. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 14.9.2004.
2 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 14.9.2004.

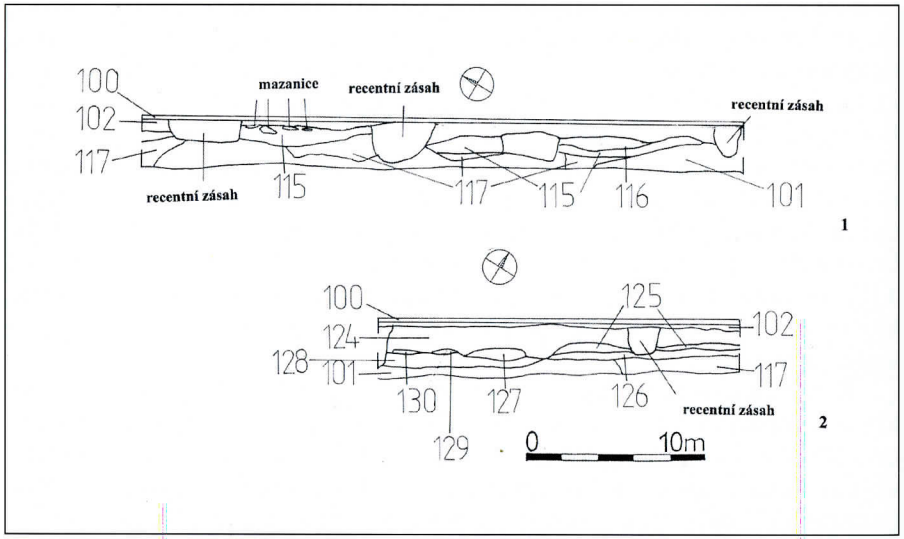

Obr. 5. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 16.9.2004.
2 – Kresebná dokumentace části stěny výkopu ze dne 13.10.2004.

nalezen keramický materiál, který lze časově zařadit pouze rámcově do období přelomu pozdního středověku a raného novověku.

V samém závěru výzkumu byl učiněn 13. 10. nález druhé destrukční vrstvy na východním konci krátké ulice spojující Masarykovo a Zámecké náměstí (obr. 1.8). Zde byla zkoumána kompaktní vrstva mazanice červené barvy s drobky uhlíků (kontext 125) o maximální mocnosti 0,21 metru (obr. 5. 2, foto 2), která dále obsahovala pouze malé zlomky skla a drobné železné předměty, jež byly silně poškozeny korozí. Bohužel, z této vrstvy nebylo možné odebrat větší kusy mazanice, neboť tato byla rozmoklá a při dotyku se drolila. I tato vrstva je pozůstatkem dřevohlinité stavby, která zanikla požárem a její část se zřítila do ulice.

Další pozoruhodný nález byl učiněn 5. 10., a to objevem šedohnědé hlinité vrstvy (kontext 123) zkoumané v části výkopu na severní straně náměstí v úrovni hotelu Slovan (obr. 1.7). Na dně již vyhloubeného výkopu plynovodu byla vrstva prozkoumána v délce 1,40 metru, ovšem pouze do hloubky 0,20 metru. Hranice vrstvy nebylo možné zjistit či prozkoumat, neboť z obou stran byla „ohraničena“ výkopy recentního stáří. Tato vrstva byla odkryta v hloubce 1,49 až 1,75 metru od dnešního povrchu náměstí. Vrstva je patrně výplní zahloubeného objektu – podobně jako objekt 1, jenž

Foto 2. Jeseník, Masarykovo nám, 2004. Pohled na kontext 125.

zasahoval do plochy náměstí. Vrstva byla ovzorkována a obsahovala uhlíky, kameny, strusku, zvířecí kosti a keramické zlomky. Díky jim lze tuto vrstvu datovat do období vrcholného středověku.

Celkem bylo nalezeno 100 keramických zlomků, z nichž jen 31 kusů lze datovat do období vrcholného a pozdního středověku (14. a 15. století), ostatní náleží období raného novověku (16. a 17. století). Zkoumané keramické zlomky byly ve značně fragmentárním stavu. Ze získaných keramických zlomků středověké i novověké provenience lze soudit, že zlomky pocházejí z hrnců, pokliček (obr. 6. 10, 12), mís (obr. 6. 11), talířů, kachlů, trojnožek a džbánů. Jiné keramické tvary nebylo možné rozpoznat. Nebyl nalezen žádný keramický zlomek, jenž by pocházel ze zásobnice. Keramika středověká i novověká byla ve vrstvách promíchána většinou nerovnoměrně; ve vrstvách s kontexty 104, 107 převažovala keramika středověká, ovšem ve vrstvách s kontexty 102, 111, 112, 113, 114 převažovala keramika novověká. Vrstva – kontext 123 obsahovala pouze keramiku vrcholného středověku a naopak ve vrstvách s kontexty 110 a 127 byla nalezena pouze keramika novověká.

Nalezená vrcholně středověká keramika se nevymyká znalostem o keramice v Jeseníku ze starších výzkumů (GOŠ 1981, 232–234, BRACHTL – DOHNAL 1992, 121–123). Keramický materiál byl vyroben z písčité hlíny, barva výpalu kolísala od tmavě šedé až po světle žlutou či béžovou. Z okrajů bylo nalezeno několik zlomků okruží (obr. 6. 2, 5, 9), také byly zjištěny okraje kyjovité – vně vyhnuté se zesílením a zaoblením bez žlábku na vnitřní straně (obr. 6. 1, 3, 6). Také byl nalezen jeden hráněný zlomek kyjovitého okraje (obr. 6. 7) a jeden zlomek s ovaleným okrajem (obr. 6. 4). Vzhledem ke zlomkovitosti keramického souboru byla plastická výzdoba zaznamenána pouze ve formě vodorovných žlábků, na jednom zlomku byla zjištěna zelená glazura (obr. 6. 1). Nalezená dna nádob jsou rovná a některá nesou stopy po odříznutí z kruhu. Kupodivu nebyl nalezen žádný keramický zlomek, jenž by navazoval na starší domácí vzory, na mladohradištní keramiku.

Novověká keramika byla vyrobena z jemné písčité hlíny a barva výpalu byla převážně světle červená, bílá barva byla v menšině. Mimo malování a zelené i hnědé glazury nebyly zjištěny jiné prvky hloubené či plastické výzdoby.

V kontextech 111, 112, 113, 115 a 127 bylo nalezeno celkem 31 zlomků novověkých kachlů, ale většina zlomků byla ve fragmentárním stavu. Větší část nalezeného souboru zlomků patří k typu komorových kachlů s čelní vyhřívací stěnou. Kachle byly zhotoveny z písčité hmoty a barva výpalu je světle červená. Plastický reliéf bylo možné rozeznat pouze na třech zlomcích, přičemž je u nich možné pozorovat vegetativní motiv. Glazura byla pozorována na několika zlomcích – v barvách zelené a bílé.

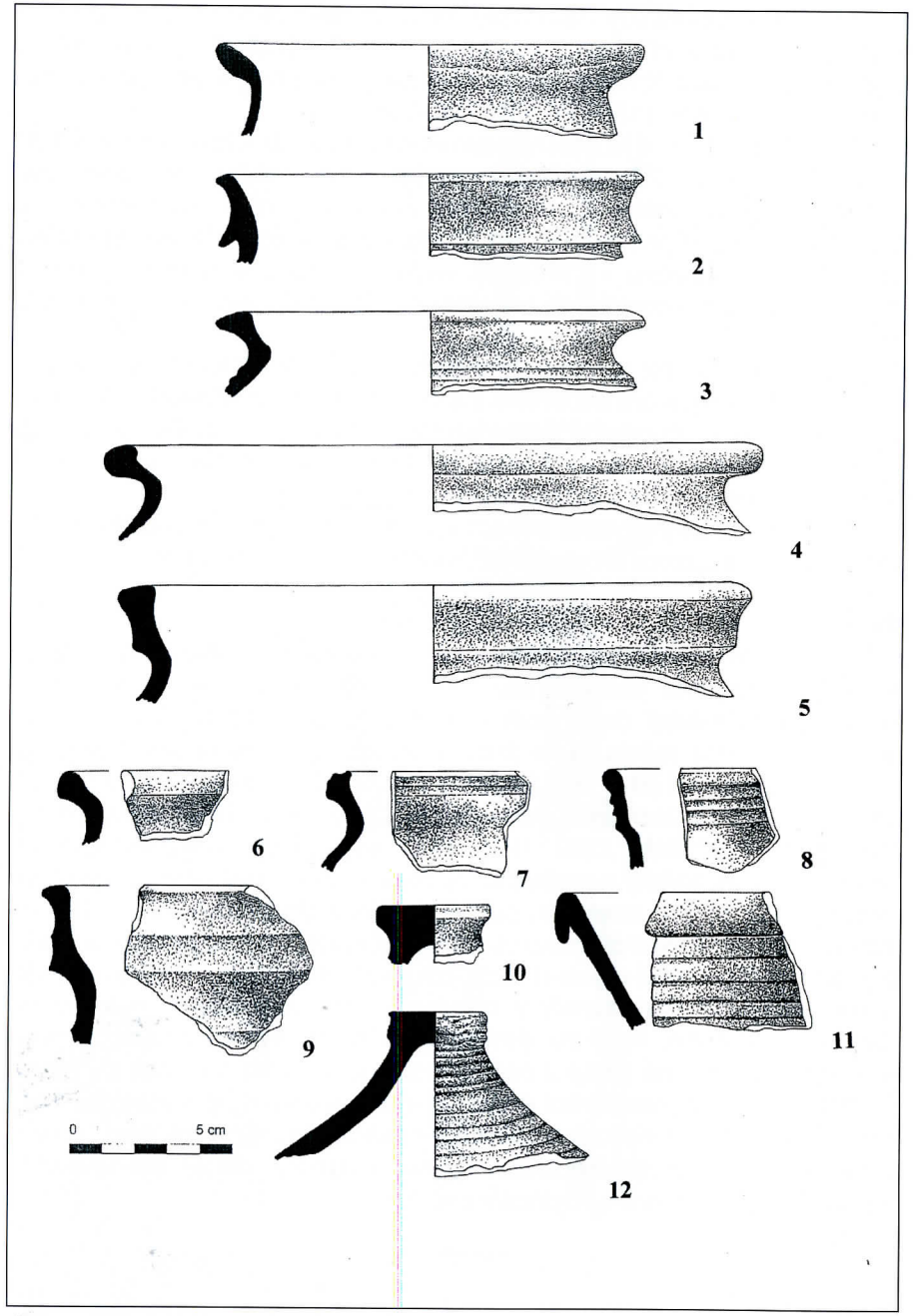

Obr. 6. Jeseník, Masarykovo nám, 2004. Kresebná dokumentace keramických zlomků, výběr.

Mezi ostatními nálezy převažuje kovová struska, dále byla také nalezena podkova, řemeslnický nástroj, jeden hřeb a několik artefaktů, u nichž nebylo možné zjistit funkci. Kovová struska byla nalezena při výzkumu ve vrstvách – kontexty 104, 107, 110. 113, 114, 115, 123.

Nalezená podkova je značně poznamenána korozí a také mechanickým opotřebením (obr. 7.2). Podkova má na konci každého ramene delší kvádříkový ozub. Žlábek s otvory pro podkováky nebyl pozorován, ale několik otvorů pro podkováky ano. Podkovu je možno datovat do období vrcholného středověku – i přes její výskyt ve vrstvě recentního původu, do které se patrně dostala při narušení středověkého souvrství v nedávné minulosti.

Ve vrstvě – kontext 125 – byla nalezena kovová část řemeslnického nástroje (obr. 7.1), která připomíná svým tvarem šídlo či dlátko *(poděkování patří kolegům z Národního památkového ústavu, ú. o. p. Olomouc – za cenné poznámky při určení funkce předmětu)*. Na nástroji lze pozorovat punc, který má podobu ležícího půlměsíce v obdélníku.

Mezi jiné nálezy získané během výzkumu lze vyjmenovat zlomky skla, zvířecí kosti, mazanice a byly také odebrány vzorky malty a uhlíků.

Závěr

Během záchranného archeologického výzkumu bylo několikráte zjištěno a zdokumentováno kulturní souvrství, z něhož některé prozkoumané vrstvy nám dokládají domy postavené buď celé, či jejich části ze dřeva a hlíny, v centru města, a to ještě v období vrcholného středověku až raného novověku. I když je z Jeseníku známa řada staveb již ze 13. a 14. století zděných z lomového kamene na maltu (BRACHTL 1989, 10–12, BRACHTL – DOHNAL 1992, 121), zkoumaný objekt, který zasahoval do plochy náměstí, svědčí o možnosti, že areál náměstí mohl být zastavěn ve středověku a raném novověku poněkud více, nežli je tomu dnes. Ovšem vzhledem k tomu, že v průběhu výzkumu byl rozpoznán pouze jeden objekt a jeden možný objekt (kontext 123), lze předpokládat, že hranice náměstí a linie průčelí domů doznaly v minulosti oproti dnešku jen málo změn. Záchranný výzkum, který byl proveden na Masarykově náměstí byl sice prováděn na skrovné ploše z celkové rozlohy náměstí a omezil se pouze na dokumentaci a vzorkování profilů výkopu plynovodu, je ovšem cenným příspěvkem k stále nedostatečné pramenné základně, která nám umožní v budoucnu podrobnější poznání vzniku a dalšího vývoje středověkého města, které se rozrostlo do dnešní podoby.

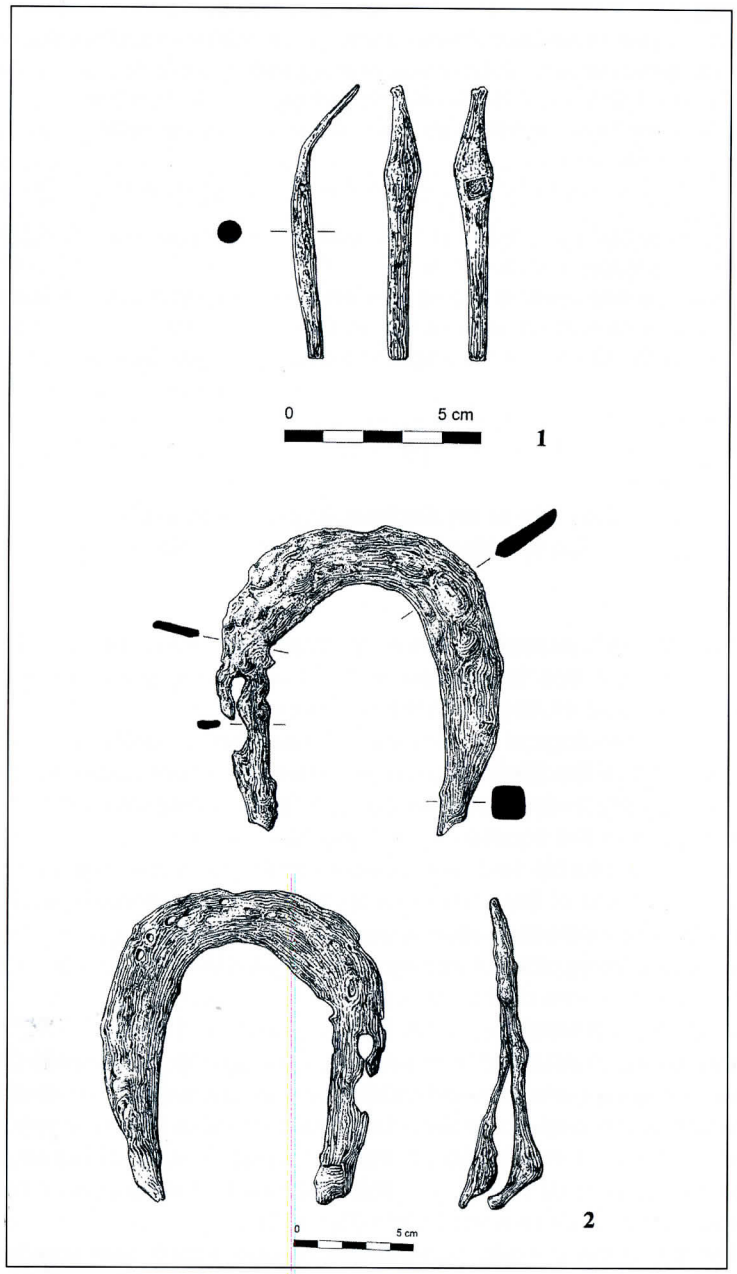

Obr. 7. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – Kresebná dokumentace řemeslnického nástroje.
2 – Kresebná dokumentace podkovy.

Literatura

BRACHTL, Z. 1989: Tajemství starého domu. (Dům č. 20 a 21 na Palackého ulici – archeologický výzkum), Jesenický zpravodaj, leden, s. 10–12.

BRACHTL, Z. – DOHNAL, J. 1992 : Středověké objekty na Masarykově náměstí v Jeseníku, Časopis Slezského zemského Muzea, řada B, 41, Opava, s. 119– 124.

GOŠ, V. 1978: Středověké tvrze na Jesenicku, Severní Morava, 36, Šumperk, s. 50–55.

GOŠ, V. 1981: Vodní tvrz v Jeseníku, Časopis Slezského zemského muzea, řada B, 30, Opava, s. 227–246.

VRÁNA, J. 2005: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu, Jeseník, Masarykovo náměstí, archiv AC Olomouc, 169/05

ZŮBER, R., 1972 : Osídlení Jesenicka do počátků 15. století, Opava.

Summary

Results of an Archaeological Research on the Masaryk Square in Jeseník

Jakub Vrána

A rescue archaeological research was conducted on the Masaryk Square in Jeseník due to replacement of low–pressure gas pipeline. The new excavation ran mostly along the original pipeline.

During the archaeological investigation a complex of strata from the High Middle Ages up to the Early Modern Age was ascertained and documented several times (fig. 1–5). Also one sunken feature was investigated in the western section of the square (fig. 4.1, pic.1).

Another remarkable find was discovered in the northern section of the square on the level of the Slovan Hotel where a grey–brown clay layer on the bottom of finished excavation appeared – context 123 (fig. 1.7). The layer was probably a filling of a sunken feature (e.g. a cellar) as well as of feature 1 extending to the area of the square.

Among more interesting finds layers (contexts 112 and 125) can be mentioned wherein daub with cinders prevailed. These layers were probably residues of wooden and clay structures, or their parts (e.g. a half–timbered oor), which in the past could have crashed down due to fire. The first layer (context 112) was investigated on the northwestern side of the square on the level of house no.9 (Fig. 1. 2). This layer was of red–brown colour with prevailing pieces of daub and cinders (Fig. 2.2).

At the end of the investigation the second destruction layer was found on the eastern tip of a short road connecting the Masaryk and Zámecké squares (fig. 1.8, pic. 4.1). A compact layer of red daub with pieces of cinders was investigated (context 125), its thickness not exceeding 0.21 m (fig. 5.2, pic.2).

Furthermore, it contained only small pieces of glass and small iron objects heavily damaged by corrosion. Also this layer is a remainder of a wooden and clay structure destroyed by a fire, whose part crashed onto the street. In total 100 pieces of pottery were found (selection of pottery pieces – fig.6) whereof only 31 pieces can be dated back to the High and Late Middle Ages (14th and 15th centuries). The remaining pieces belong to the Early Modern Age (16th and 17th centuries). The medieval pottery is not different from what is known about pottery in Jeseník pursuant to previous research. The pottery was made from sand clay and the colour of firing varied between grey and light yellow or beige colour. The Early Modern pottery was made of fine sand clay and the colour of firing was primarily light red. There was only little white colour. Besides painting and green and brown glaze, no other sunken or plastic decoration was found.

Among other finds discovered during the research were metal artefacts, pieces of glass, animal bones, daub and also samples of metal scoria, mortar and cinders were collected.

Captions:

Fig. 1. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1–8. The area of the Masaryk Square with marked location of finds and documentation of the layers investigated.
A section of map ZM 10, 14–22–24.

Fig. 2. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – A drawing of a part of the excavation wall on 23.07.2004.
2 – A drawing of a part of the excavation wall on 08.09.2004

Fig. 3. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
A drawing of a part of the excavation wall on 20.08.2004.

Fig. 4. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – A drawing of a part of the excavation wall on 14.09.2004.
2 – A drawing of a part of the excavation wall on 14.09.2004.

Fig. 5. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – A drawing of a part of the excavation wall on 16.09.2004.
2 – A drawing of a part of the excavation wall on 13.10.2004.

Fig. 6. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
A drawing of pieces of pottery, selection.

Fig. 7. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
1 – A drawing of a handcraft tool.
2 – A drawing of a horseshoe.

Picture 1. Jeseník, Masarykovo nám, 2004.
A view on feature 1 taken from its eastern edge onward.

Picture 2. Jeseník, Masarykovo nám, 2004. A view on context 125.